

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI YOZMA NUTQINI O‘STIRISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI.

Abdulxayeva Musharraf Usmonjon qizi

Qo‘qon davlat pedagogika instituti Boshlang‘ich ta‘lim kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada til va nutqning farqli tomonlari. Til va nutq haqidagi fikrlarni rivojlangan davrlari va til va nutq haqida olimlarning fikrlari. Yozma va og‘zaki nutqning dars jarayonida qanday rivojlanib borishi haqida ma‘lumotlar beriladi.*

Kalit so‘zlar: *Til, nutq, savod o‘rgatish, yozuv, harf, tovush, fonema, so‘z, gap, matn.*

Biz nutq haqida ma‘lumot berishdan avval til va nutqni bir-biridan farqlab olishimiz lozimdir.

“Til va nutq hodisalarini o‘zaro farqlab yondashish dastlab VIII-IX asrlarda shakllangan arab tilshunosligining til o‘rganish usullarida, keyinchlik esa V.Glumboldtning tildagi “energio” (harakat, jarayon, kuch) va “ergon” (mahsulot), A.Shteyntalning tildagi “barqaror mohiyat” va “harakatdagi kuchlar”, Boduen de Kurtenening “tildagi barqarorlik va o‘zgaruvchanlik” haqidagi ta‘limotlarida uchramiz. Lekin til bilan nutq hodisalarini va ularga hos birliklarni tom ma‘noda ilmiy – nazariy hamda amaliy farqlash; til va nutq birliklarining mohiyatini ochish yo‘llari, “til” va “nutq” tushunchalariga batamom yangi mazmun berilishi F. de Sosyur va uning izdoshlari yaratgan ta‘limot bilan bog‘liqdir” deb o‘rganamiz.

Lekin “til va nutq odobi, nutqiy ma‘daniyat, nutq san‘ati haqidagi fikrlar, ayniqsa, Alisher Navoiy ijodida yuqori darajada aks etgan” ini ko‘rishimiz mumkin. Masalan, A.Navoiyning “Muhokamat ul – lug‘atayn” asarini o‘qib o‘rganib chiqsak. Ushbu asarda A.Navoiy ko‘ngilni dengizga, so‘zni durga, so‘zlovchini esa g‘avvosga qiyoslaganini ko‘rishimiz mumkin. Demak bu fikrlardan bilinadiki til – umumiylikka, nutq esa xususiylikka egadir.

Nutq – kishi faoliyatining bir turi bo‘lib, o‘zaro aloqa va xabar almashinish, hamda o‘z fikrini his – hayajon bilan ifodalash va boshqalarga ta‘sir etish kabi vazifalarni bajaradi.

“Nutqning shakllanishi bolaning umumiy rivojlanishining ehtimol eng muhim shartidir. Nutq – bosh miya tomonidan ta‘minlanadigan muhim oliy ruhiy vazifadir va uning rivojlanishida kuzatiluvchi har qanday og‘ishlarga vaqtida e‘tibor berilishi lozim.” Haqiqatdan ham nutq bolaligimizdan sekin astalik bilan rivojlanib boradi. Kimdadir tez, kimdadir esa sekin astalik bilan shakllanadi. Bu ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida yaqqol namoyon bo‘ladi. Shu sababli ham boshlang‘ich sinfda o‘tiladigan barcha darslarning tag zaminida nutq o‘stirish jarayoni muhim o‘rin egallaydi. Chunki, o‘quvchilarning o‘qishi, yozishi, o‘z fikr mulohazalarini, tasavvur va tushunchalarini boshqalarga yetkaza olishligi ularning nutqini qay darajada rivojlanganligi bilan bog‘liqdir.

1 – sinfda bolalarga savod o‘rgatish jarayonida ham nutqning rivojlanishiga ahamiyat beriladi. Masalan 1 – sinfga yangi kelgan bolaga hech qachon ona tili darslari o‘tilmaydi. Avval tayyorgarlik davri so‘ngra savod o‘rgatish va yozuv darslari o‘tilib, og‘zaki va yozma

nutq rivojlantirilib sekin astalik bilan ona tili darslari boshlanadi. Chunki bolalarda harf, tovush, fonema, soʻz, gap, matn haqidagi yetarlisha tushunchalar mavjud boʻlmaydi.

Savod oʻrgatish va yozuv darslarini bir biriga hamohang tarzda olib borilsagina koʻzlagan maqsadimizga erisha olamiz. Masalan: Uu harfini olaylik savod oʻrgatish jarayonida bosma katta U, bosma kichkina u, yozma katta U, yozma kichkina u deb talaffuz qilib tushuntiramiz. U harfi unli harf hisoblanadi chunki boʻgʻzimizdan chiqayotgan havo hech qanday toʻsiqqa uchramaydi. “U tilimizning yuqori qismida hosil boʻladi, lablangan” sababi hosil boʻlishida lablarimiz ishtirok etayapti deb oʻragatamiz. Yanada yaxshi eslab qolishlari uchun rasmlar asosida darslarni tashkillaymiz. Yozuv darsida esa savod oʻrgatish jarayonida oʻrganilgan harflarni va ushbu harflar qatnashgan soʻzlarni yozdirish orqali bolalarning nutqini rivojlantirib boramiz. Buning natijasida bolalarda yozma nutq rivojlanib, ongli ravishda oʻsib boradi.

“Demak, til fikrni ifodalabgina qolmasdan, uning shakllanishiga ham xizmat qiladi. Shuning uchun bolalar tafakkuri, eng avvalo, ona tili orqali oʻstiriladi.”

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bolalarning yozma va ogʻzaki nutqini rivojlantirishda savod oʻrgatish, yozuv va ona tili darslari oʻrni benihoya kattadir. Agar oʻqituvchi dars jarayonini toʻgʻri tashkillab bolalar bilan hamohang tarzda ishlay olsa ularni nutqi tez va oson rivojlanishiga olib keladi. Bu jarayon esa oʻqituvchidan faqatgina pedagogik mahoratni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. H. Neʼmatov, O. Bozorov “Til va nutq” Toshkent: “Oʻqituvchi” 1993. 7- bet.
2. Mirhojiddinova, J. D., Shavkatova, A. M., & Alijonova, M. D. (2022). Lingupoetic Features Of Unconventional Combinations And Agricultural Terms In Literary Texts. *Journal of Positive School Psychology*, 6(11), 1599-1604.
3. Abdulkayeva, M. (2023). ONA TILI VA OʻQISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA DIDAKTIK METODLARNING TUTGAN OʻRNI. Scienceweb academic papers collection.
4. Musharafa, A. (2023). Relationship of Mother Language and Reading Literacy with Natural Science. *World of Science: Journal on Modern Research Methodologies*, 2(3), 78-82.
5. Abdulkhayeva, M. The Role of Dictations in the Development of Students' Written Speech in the First Class. *International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology*.
6. Abdulkayeva, M. (2023). OʻZ DIKTANT YOKI YODDAN YOZUV DIKTANTI. Interpretation and researches, 1(1).
7. Abdulkayeva, M. (2023). AKTdan foydalangan holda diktant olish metodikasi. Scienceweb academic papers collection.
8. Musharraf, A. (2023). EDUCATIONAL DICTATION AND ITS TYPES. *Open Access Repository*, 9(6), 211-216.

9. Abdulhayeva, M. (2023). EDUCATIONAL DICTATION AND ITS TYPES.
NOVATEUR PUBLICATIONS JournalNX-A Multidisciplinary Peer ReviewedJournal.